

Az emberkereskedelem jelensége a pandémia árnyékában

WINDT SZANDRA*

Absztrakt

A Covid19-világjárvány 2020 márciusa és 2022 ősze közötti időszakban kihívások elé állított mindenkit. A járvány hatását két szempontból vizsgáltuk, egyrészt az emberkereskedelem jelensége (annak komplexitását figyelembe véve), másrészt az ellene történő küzdelem alapján; az áldozatokat segítők és a jogalkalmazók tapasztalatainak megismerésével, amelyek sokszor eltérő aspektusokat is érintettek. Ezeket több módszer segítségével igyekeztünk feltárni. 2022-ben áldozati interjúk készültek az emberkereskedelem áldozatai számára fenntartott Védett Szállásokon, szakértői interjúkat folytattunk ezen intézmények vezetőivel, valamint jogalkalmazókkal. 2023-ban két fókuszcsoporthoz beszélgetésre került sor ügyészek és rendőrök részvételével. Az alábbiakban a szakértői interjúk és a jogalkalmazókkal lefolytatott fókuszcsoporthoz tartozó eredményeiket ismertetjük.

Kulcsszavak: *áldozat, emberkereskedelem, Magyarország, világjárvány*

Abstract

The Phenomenon of Human Trafficking in the Shadow of the COVID-19 Pandemic

The Covid-19 pandemic challenged everyone between March 2020 and autumn 2022. We have sought to examine the impact of the pandemic from two perspectives: firstly, on the phenomenon of trafficking in human beings (given its complexity) and, secondly, on the fight against it: by looking at the experiences of those who help victims and those who enforce the law, which often involved different aspects. These were explored through several methods: conducting in-depth victim interviews in shelters for victims of trafficking, expert interviews with managers of these institutions and with law enforcers in 2022, and two focus group discussions with prosecutors and police officers in 2023. The results of the expert interviews and focus groups with law enforcement officials are summarised below.

Keywords: *Victim, Trafficking in Human Beings, Hungary, Pandemic*

* Dr. Windt Szandra PhD, tudományos főmunkatárs, főtanácsos, Országos Kriminológiai Intézet (OKRI).
ORCID: 0000-0003-2928-5591. A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

Bevezetés

Az emberkereskedelem komplex jelenség, széles az ezen fogalom alatt értendő magatartások köre, és emiatt az ebben érintett szereplőké is. Az emberkereskedelem fogalma a szexuális, a munkacélú és az úgynevezett egyéb kizsákmányolást foglalja magába. A különböző célokból történő kizsákmányolás folyamata során az igénybe vevő, a sértett és a kizsákmányolók mind szerepet kapnak. Az emberkereskedelem és kényszermunka bűncselekmények elkövetői rendkívül gyorsan reagálnak a társadalmi folyamatokra, ez alól a 2020 márciusa és 2022 ősze között az életünket meghatározó koronavírus-járvány sem volt kivétel. A járvány időszaka nem egy egységes, homogén időszak volt; a járvány hullámokban jelent meg, tetőzött, ennek megfelelően és erre reagálva fogalmazódtak meg az egyes védelmi intézkedések, a kijárási tilalom, határzárás stb.

„A járvány visszaszorítására tett korlátozó intézkedések súlyos társadalmi, gazdasági következményekkel jártak együtt, az összefüggések összetettek és mélyrehatóak. A járvány okozta válság eltérő módon hatott az egyes országokra és gazdasági ágazatokra, emiatt a járvány földrajzi elterjedésében és a válság területi megjelenésében is a térbeliség az egyik fontos magyarázó tényező.” (UZZOLI et al., 2021)

A pandémia a kriminológusok számára lehetőséget biztosított arra, hogy vizsgálják, hogyan és milyen gyorsan változtatnak az elkövetők a módszereiken, miképpen hatott az áldozatokra és milyen módon tette őket még kiszolgáltatottabbá ez az időszak. (vö. NAGY, 2022)

A Covid19-világjárvány hatását több módszer segítségével kutattuk: 2022-ben és 2023-ban áldozati interjúk készültek az emberkereskedelem áldozatai számára fenntartott Védett Szállásokon,¹ szakértői interjúkat folytattunk ezen intézmények vezetőivel, valamint jogalkalmazókkal. 2023-ban két fókuszcsoportos beszélgetésre került sor ügyészek és rendőrök részvételével.

A járvány hatását két szempontból vizsgáltuk, egyrészt az emberkereskedelem jelensége (annak komplexitását figyelembe véve), másrészt az ellene történő küzdelem következményei alapján; az áldozatokat segítők és a jogalkalmazók tapasztalatainak megismerésével, amelyek sokszor eltérő aspektusokat is érintettek.

A Covid19- pandémiáról

A Covid19-világjárvány a SARS-CoV-2 vírus okozta COVID-19² elnevezésű betegséggel fertőző pandémia, más néven koronavírus-járvány volt. 2020 elején el sem tudtuk képzelni, hogy a 2019 decemberében indult kínai események közép-európai életünkre is kihatnak.

A járvány megjelenését követően szinte azonnal felmerült egy rendkívül fontos és nehéz kérdés: mekkora egészségkockázatot vállaljon a társadalom annak érdekében, hogy működőképessége megmaradjon. Markánsan kirajzolódott, hogy egy világjárvány a mai globalizált világunkban térdre kényszerítheti a gazdasági, pénzügyi, egészségügyi, szociális, kulturális, közlekedési, turisztikai, oktatási és sok más egyéb szférát. (vö. UZZOLI et al., 2021)

A vírus terjedésének megfékezésére szinte azonnal két lépés meghatározására került sor: a maszk viselése mellett az emberek közötti érintkezések csökkentése volt a legfontosabb. A pandémia hat járványhulláma közül az első három volt kritikus, a vírus elleni védőoltások elterjedése miatt a továbbiakban már könnyebben alkalmazkodtunk.

A járvány komoly kihívások elé állította az igazságszolgáltatás szereplőit is: mind a nyomozó hatóság, mind az ügyészség, mind a bíróságok számára – a sokszor megoldhatatlan nehézségek miatt – a hagyományos módszerek mellett újakat kellett bevezetni. (HERKE –

¹ Az áldozatokkal készült interjúk eredményeiről egy másik tanulmányban szólnunk.

² A CO a korona, a VI a vírus, a D a betegség angol nevének rövidítése, a 19 pedig a betegség megjelenésének éve. (MCINTOSH-BUDAI – KERÉNYI, 2023: 2)

SÁNDOR, 2020) A veszélyhelyzet ideje alatt érvényesülő egyes eljárásjogi intézkedésekről szóló 74/2020. (III. 31.) Korm. rendelet a büntetőeljárásról³ érintő főbb rendelkezései is jelentősen hatottak a jogalkalmazók munkájára, a büntetőeljárások rendjére.

A járvány elsődlegesen az emberi egészségre volt hatással: a legfontosabb megelőzés a kontaktusok kerülése volt, ugyanakkor az emberkereskedelem esetében, különösen a szexuális szolgáltatások igénybevétele során ez nehezen megoldható. A fő kérdésünk az volt, hogy a pandémia időszakában ez számított-e? A jelenségnek, illetve az ellen történő küzdelemnek milyen nehézségekkel, hatásokkal kellett szembenéznie? Hipotézisünk az volt, hogy a szexuális kizsákmányolásra hatással volt a távolságtartás és egyes járványügyi intézkedések, az emberkereskedelem elleni küzdelmet pedig jelentősen nehezítette ez az időszak.

Rövid távon egyértelműen érzékelhető volt a pandémia emberkereskedelemre gyakorolt hatása: nőtt a családon belüli erőszak, változtak a módszerek, ugyanakkor elindult egy átstrukturálódás, amelynek a hosszú távú következményei még nem ismertek. Annyi bizonyos, hogy az egyébként is jelentős látenciában lévő jelenség még kevésbé volt szem előtt, amely a segítők munkája mellett az ellene fellépőket is megnehezítette. (UNODC, 2021, 2023; CABRAS – INGRASCI, 2022)

Szakértői interjúk

2023. január-februárban nyolc szervezet tizenegy szakértőjével készült mélyinterjú: a Védett Szállások vezetői és szociális munkásai mellett a Kornis Klára Gyermekotthon egykori vezetőjével, az ORFK Bűnügyi Főosztály Bűnügyi Osztályán szolgáló emberkereskedelem szakvonalvezetőjével, az IOM (*International Organization for Migration*) emberkereskedelem programjának vezetőjével és szociális munkásával. Az interjúalanyok beleegyező nyilatkozatot tölthettek ki, az interjúkról hangfelvétel készült, amelyekből az anonimizált írott anyag szövegelemzésére került sor.

Az interjúkban az alábbi témaköröket érintettük: a Covid19-világjárvány hatása az emberkereskedelemre és az interjúalany munkájára, a társszervekkel való együttműködésre.

A szakértői interjúk többsége azon szociális munkásokkal készült, akik közvetlen kapcsolatban vannak az emberkereskedelem áldozataival.

A pandémia hatása a segítő tevékenységre

Az első hullámban kevesebb áldozat érkezett, a megtorpanást követő második hullám után azonban robbanásszerű leterheltség volt jellemző az áldozatokat segítő szociális munkások elmondása alapján, a segítő munkát nehezítette a járvány. (Ez nem csak magyar sajátosság volt, lásd a nemzetközi tapasztalatokat SCHWARZ et al., 2023; GARCÍA-VÁZQUEZ – MENESES-FALCÓN, 2023.) Kevés szó esik arról, hogy az áldozatokkal végzett tevékenység milyen nehézségekkel jár, a velük való munka során a szociális munkások az áldozatok és a hatóságok között vannak, sokszor mindkét oldalról rajtuk csattan az ostor: a rendőr, a gyámügyi előadó nekik panaszkodik, velük szemben is ellenséges, míg az áldozattal való együttműködés során a kevés sikerélmény miatt magas a kiegész kockázata.

A megkérdezettek között Védett Szálláshelyeken⁴ dolgozók is voltak. A Védett Szálláshely a családpolitikáért felelős miniszter felügyelete alá tartozik, és státusza éppen a járványügyi védekezés során megkérdőjeleződött, élesen körvonalazódtak a szervezeti, jogállási problémák.

„Derült égből a villámcsapás az az alapvető probléma, hogy nem vagyunk intézmény. A két védett ház sehova nincs rakva, csak lóg a levegőben valamilyen szinten.” (5. interjúalany)

³ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (a továbbiakban: Be.).

⁴ Az emberkereskedelem áldozatainak azonosításának rendjéről szóló 354/2012. (XII. 13.) Korm. rendelet 4. §

A vírus terjedésének megállítása érdekében saját szabályokat kellett azonnal kialakítaniuk a szociális és a gyermekvédelmi előírások alapján:

„...hiszen az egyes járványhullámok során voltak gyerekek is a házakban, akik a nappalaikat az intézmények zárása miatt otthon töltötték, de az áldozatoknak szervezett csoportfoglalkozások vagy a pszichológussal történő terápia során, az egyéni beszélgetések alatt a gyerekeket addig le kellett mással foglalni... Külön kihívás volt az egyes intézményeknek a fertőtlenítő, a szájmasczk beszerzése, annak anyagi vonzata, az adminisztrációs teherről is külön lehetne szót ejteni.” (5. interjúalany)

Az anyagi nehézségeken túl, a védekezés mellett új eljárásrendet kellett alkotni, az áldozatok (kliensek, ügyfelek) rövidebb időre kimehettek (pl. dohányozni), de a megszokott ki-be járás megszűnt. A kijárási korlátozásokat egyáltalán nem értették és kevésbé fogadták el az áldozatok, ugyanakkor a szociális munkások igazolással kijárhattak. A szálláshely saját működési rendjében újdonság volt az izolációs szoba kialakítása; új házirend kellett a közös konyha használatával kapcsolatban: időszavokban lehetett használni az éppen ott tartózkodó klienseknek.

„Volt olyan kliens, aki ideérkezett elmondtuk, hogy mi várható, azt is előírtuk nekik, hogy két napig karanténban vannak, és tudta, hogy ő ezt nem vállalja. Idáig is be volt zárva, ő nem azért jött ide, hogy be legyen zárva.” (5. interjúalany)

A nemzetközi tapasztalatokkal rendelkező szociális munkások legnagyobb kihívását a külföldön áldozattá vált magyar állampolgárokkal kapcsolatban a projektalapú segítség, illetve annak hiánya jelentette. Ennek következtében 2019–2020-ban nem volt túl sok áldozatuk. Az első hullámban komoly probléma volt, hogy a hazautazást szervezők, a civil szervezet helyi tagjai külföldön a járvány elleni védekezés miatt nem mehetek be a külföldi védett szállásokra.

„Volt olyan ország, olyan Covid-hullám, amely során az áldozatokat segítő munka is háttérbe szorult, nem tudtak személyesen találkozni adott esetben az áldozatokkal, hanem már ott is csak telefonos, Skype-s, vagy videós kapcsolat volt.” (3. interjúalany)

„Hollandiában konkrétan emlékszem egy ügyre, nem jött ki jól a telefonos beszélgetés így elsőre a munkatársunk meg az ügyfél között, nehezebb volt a bizalom kiépítése, és nyilván ez a mi munkánkat is hosszú távon megkérdőjelezi. Ami még nehéz volt, hogy az utazások megszervezése időigényesebb volt, ott is mindig ment a Covid-tesztelés.” (3. interjúalany)

„Már a hazatérés után, hogyha nagy nehezen, a repülőtéri beléptetés, az országok speciális szabályai, a Covid teszt, mindenben túlestünk, karantén, annak a tartása, maszkviselés, a karanténmegszegés, ezeknek a bírságolása az már a Covid alatt ellátott ügyfeleknél is jelentkezett. Van olyan ügyfelünk is, akit most támogatunk és úgy van valamiféle bírságfelhalmozása, hogy a maszkviselést megszegte a Covid alatt. Ezek a mostani ügyeinkbe is visszaköszönnének.” (3. interjúalany)

„Hazatért egy áldozat, aki tényleg nem hordott maszkot 2020-ban, kétszer elkapták... Aztán most körözik, mert nem hordott maszkot. És akkor ez is így igazából valahol a Covid-nak a hatása.” (3. interjúalany)

Sokszor a különböző kezelendő problémák az egyes áldozatok esetében már csak a védett szállásra kerüléskor derülnek ki.

„Sokszor akkor határozzuk meg az irányt, oké, akkor nála rehabilitációs elhelyezés, oké, akkor nála ez meg ez, és akkor valami szakellátásba irányítjuk őket”. (4. interjúalany)

„De, hozzáteszem, hogy a legnagyobb frusztrációm nem ez, hanem az, hogy tök mindegy, hogy a világban hol dolgozom, problémásak a szociális ellátó rendszer különböző fokozatai, mindenhol, de itthon főleg, és egyszerűen így viszont nem lehet segíteni. Nyilván ezért kerülnek újra és újra vissza abba a kiszolgáltatott helyzetbe és válnak újra áldozatokká. Tehát nem az ő hibájuk, nem velük van a probléma, ide akarok kilyukadni. Ezért csinálom még mindig, és nem frusztráló, és nem, nem az ő hibájuk...” (3. interjúalany)

Az első hullámban szinte alig volt új kliens a házakban, ugyanakkor a megtorpanást követően, a második hullámtól kezdődően már folyamatos teltházzal működtek.

Minden szociális munkás interjúalany hangsúlyozta, hogy hiányzik a hosszú távú, átfogó segítség, sokszor ez projektalapon működik, amelyben gyakran rövid idő áll rendelkezésre, nem szólva azokról, akik nem szeretnék védett szálláshelyre menni és sajnálatos módon a szociális rendszer nincs erre felkészülve. Különösen a szerhasználó áldozatok ellátásával nem tud igazán mit kezdeni az ellátórendszer, sok esetben az ilyen addikciókkal érkező áldozatok kiesnek a programokból; erre specializált szállásokra lenne szükség, ugyanakkor a koedukált intézmény nem szerencsés az interjúalanyok szerint.

A pandémia hatása az emberkereskedelemre

A 18 év alatti áldozatok végképp láthatatlanná váltak a hatóságok számára, különösen az első hullám idején. Ugyanakkor különbözően hatott a szexuális és a munkacélú kizsákmányolásra a járványhelyzet: a szexuálisra markánsabban. A kereslet nem csökkent (annak ellenére, hogy egy testi kontaktussal terjedő vírusról volt szó), a szexuális szolgáltatásokat ugyanúgy igyekeztek igénybe venni.

„A határon átnyúló, nemzetközi emberkereskedelem a járványügyi okokból lezárt határok miatt megtorpant, ezzel együtt a hazai nőtt, illetve az egyes járványhullámoknak megfelelően változott, a szabályokhoz igazodott.” (8. interjúalany)

„A prostituáltakat egy az egyben lakásokba helyezték el, és ennek a mai napig is érezhető a hatása, mert rájöttek a futtatók, hogy ez milyen marha jó nekik, mert az, hogy izolálva bezárva tartják őket, a telefonokat velük vetetik fel, és szinte mintha ők lennének a kerítők is, azt játszatják el velük és a Covid hozta ezt az új helyzetet... ez most nagyon jól jön a futtatóknak.” (5. interjúalany)

„Hoztak lányokat Romániából és lakásokban dolgoztatták őket, megmutatták nekik, hogy nagyon figyeljenek oda, mert van egy doboz, benne mondjuk 2000 euróval, nehogy eltűnjön. És milyen érdekes, hogy elment a kuncsaft, azon nyomban ment a futtató és mutatta, hogy eltűnt a pénz, nincs ott semmi. »És mivel a kuncsaftod ellopta a pénzt, neked addig itt kell maradnod, míg ezt te vissza nem szerzed« – és ez itt most nagyon megy... Megnövekedett a létszám, egyre több prostituált volt, mert a határon nem tudtak átmenni, és hogyha nem tudtak átmenni, akkor itt keresték a munkát. És ebből lett a baj, hogy annyit nem tudtak keresni, mert az osztrák vendégek sem tudtak átjönni ide Magyarországra, és ez azt jelentette, hogy minél aljasabb munkát minél kevesebb pénzért végeztek, mert hát ők ebből éltek meg, és az a baj, hogy a Covid óta sem emelkedtek a tarifák, »ha akkor azt annyiért megtetted, akkor most is tedd meg ennyiért«.” (5. interjúalany)

„Nagyon elenyésző azoknak a száma, akik már itthon is szexuális kizsákmányolás áldozatává váltak és külföldön is *sex trafficking*-áldozatok lettek, a legtöbben – még a nők közül is – munkacélú kizsákmányolás áldozatai volt először, aztán lettek szexuális kizsákmányolás célpontjai.” (3. interjúalany)

Az interjúalanyok egy részének tapasztalatai alapján a munkacélú kizsákmányolás szinte „megszűnt” (vö. MURPHY, 2023).

„Olyan, mintha nem is létezett volna [munkacélú kizsákmányolás – a szerző] a Covid alatt. Nem volt jelzőrendszer, aki nekünk jelezzon. Nem volt, akik kimenjenek, sem a családsegítő, sem a gyerekjóléti, se az utcai szociális munkások nem dolgoztak, az a kevés is, aki volt, nem dolgozott.” (5. interjúalany)

Más interjúalany azonban megemlítette, hogy a COVID hullámok lecsengését követően

„A munkacélú kizsákmányolást azért lehetett annyira észrevenni, merthogy le voltak maradva az építőiparban, a mezőgazdaságban mindenhol a munkákkal. És gyorsan, gyorsan még több embert kellett beszerezni, hogy meglegyen az a munka, minél kevesebért dolgoztatni, és ezért kerültek látótérbe.” (4. interjúalany)

„A munkacélú kizsákmányolás áldozatai tipikusan közösségi portálon hirdetett álláshirdetésre jelentkeznek, főleg Facebookon, és egyébként több áldozatnál is előfordult az, hogy korábban már válaszoltak ilyen hirdetésekre, ami be is vált nekik. De az is ugyanolyan lutri volt, viszont azt gondolták, hogyha korábban bevált, akkor nyilván most is be fog válni.” (3. interjúalany)

„Tudomásom szerint nem váltak itthon semmilyen kizsákmányolás áldozatává és ezért – kihangsúlyozom ezt – felismerik, hogyha valami rossz történik velük, van önérdék-érvényesítő képességük. Ezért amint felismeri, hogy kizsákmányolás áldozatává vált, megy a rendőrségre, jelzi, eljön, megtörténik a feljelentés, védett házba kerül, a mi látó körünkbe kerül, hazahozzuk és velük lehet igazán »villogni«, ha úgy tetszik, mert az ő esetükben sokkal könnyebb a reintegrációt megvalósítani, hiszen nem beszélünk túltraumatizáltságról, szerhasználatról, mentális problémákról, amik szexuális kizsákmányolás áldozatai esetében azért vannak, mert már itthon is jellemzően kora gyerekkortól szexuális visszaélés áldozatává váltak.” (3. interjúalany)

„Akik a Covid alatt ott maradtak kizsákmányoltak, egyre brutálisabb dolgokat tettek meg velük. Például idáig, ha bárkit elhoztunk, talán egy ingatlant, egy-két kocsit vásároltak a nevükre, de most olyan dolgaink vannak, hogy 12 autó, több ingatlan, úgyhogy látszik, hogy sokáig nem volt látótérben, mert egyre több az a bűncselekmény, amit elkövettek a nevükben” (4. interjúalany).

A járványhullámok elmúlását követően derült fény arra, hogy az egyéb célú kizsákmányolás is kiemelt kategóriát jelent.

„Akiket nem dolgoztattak, hanem kizárólag hiteleket vettek fel velük, leittatták és adás-vételivel megszerezték az ingatlantulajdonát... ez is kizsákmányolás, de őket nem dolgoztatták, nem zsákmányolták ki szexuálisan, de ez újabb kategória, amiből mondjuk évente korábban volt egy eset, most azért több van. Régen inkább munkacélú, meg szexuális célú volt, most meg ez is, hogy áruhiteleket, személyi kölcsönt vetetnek fel velük, meg az ingatlantulajdonukat kicsalják különböző módszerekkel, illetve még talán az is újdonság, hogy sokszor kaptunk olyan személyt, akit be lehet sorolni több kategóriába is, tehát dolgoztatták is, futtatták is, meg hiteleket is vetettek fel vele, vagy mondjuk kényszerítették bűncselekmény elkövetésére is vagy koldulásra is. Vannak ilyen összefonódások, hogy egy-egy áldozatot be lehet sorolni több kategóriába is, mert munkacélú kizsákmányolt is, szexuális célú is, meg egyéb célú is.” (4. interjúalany)

„Az egyik legnagyobb probléma az, hogy nem tudunk a korábbi esetleges bűncselekményekről, eljárásokba bevonódásról, és így ér az a meglepetés mondjuk, hogy a hazatérésben segített és reintegrációs folyamatba bevont áldozatnak be kell vonulnia teszem azt, és akkor »köszönjük szépen«.” (3. interjúalany)

„Egy ilyen korábbi bűncselekmény szétzilálja teljesen az addigi munkánkat, meg az ő családi életüket. Jó lenne, ha tudnánk ezekről, de az a jellemző, hogy az áldozat nem mondja el vagy nem tudja.” (3. interjúalany)

Együttműködés más szervezetekkel

*„Ez nemcsak az áldozatnak jó, hogy nem vagyok egyedül,
ez nekem rendőrnak is jó, hogy nem vagyok egyedül.”*
(8. interjúalany)

A szociális munkások hangsúlyozták, hogy egy-egy konferenciát, képzést követően, illetve a tevékenységük bemutatása után – amelyeken a jogalkalmazók megismerték a Védett Szállásokat –, sokkal több áldozatot küldtek hozzájuk; az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (OKIT)⁵ mellett már a rendőrök és az áldozatsegítők is kérték a segítségüket.

⁵ <https://okit.hu/>. A telefonszolgálat ingyenes, a 06-80-20-55-20-as szám 24 órában hívható, az emberkereskedelem és a kapcsolati erőszak áldozatainak elhelyezésében segít.

A szakmaközi együttműködést ugyanakkor nehezíti az emberkereskedelem-jelenség ismeretének hiánya, az előítéletek jelenléte is.

„Amikor föl hívjuk őket csak azért, hogy jelzéssel éljünk, hogy egy emberkereskedelem áldozata jött haza, eljárása van külföldön folyamatban – az elején még próbálkoztam ilyenekkel, teljesen felesleges. Ugyanez az áldozatsegítő szolgálatokkal is, a családsegítővel, tehát megyek le az ellátórendszer szintjeire és mindenhol ugyanez: segítőkészség semmi, nem értik mi az, hogy emberkereskedelem, ja igen, ő már prostituált volt. Vagy amikor megtudják, hogy reintegrációs támogatást kapnak, és hogy mennyi annak az összege, a családsegítő látja, hogy mik a szükségletek, megpróbáltam bevonni, elmondtam, hogy itt van, egymillió akár mennyi forint, teljesen kiakadtak, hogy ennek a bűdös k...nak?!” (3. interjúalany)

A közös képzések, szakmaközi egyeztetések, szakmai napok segíthetnének az esetleges félreértéseken, az emberkereskedelem jelenségének megértésében, az együttműködés erősítésében, így csökkennének vagy elkerülhetővé válnának az ehhez hasonló beszélgetések.

Emellett szükségszerű lenne egy traumaközpont, illetve egy komplex megoldás kidolgozása az áldozatok felépülése/segítése céljából, hogy folyamat legyen a gyógyulás is (ne csak maga az emberkereskedelem), és minden megoldandó feladatra legyen intézményi háttér.

Kiegészítés és annak megelőzése

„Az intézmény összetart,
nem nagyon beszélünk a kudarcainkról, mert nagyon gáz.”
(7. interjúalany)

Az emberkereskedelem áldozataival foglalkozó szociális munkások kiegészéről is szót kell ejteni: két tűz között vannak, az áldozat érdekeit kell képviselniük, ugyanakkor nem könnyű nekik sem az áldozatokkal. A járvány alatt és az azt követő időszakban (2020 tavaszától) érzékelhetően összetettebb, nehezebb ügyeik voltak, szerteágazóbb problémákkal találkoztak az áldozatoknál. Az egyes kizsákmányolási formák már nem külön-külön fordultak elő, sokkal inkább összemosódtak a különbségek: a szexuális mellett a munka- és az egyéb célú is előfordult. Egy interjúalany tapasztalatai szerint tíz kliensből hétnél sikerül elérni eredményt, de hosszú távú utánpótlásra náluk is csupán néhány esetben van mód, ami pedig rendkívül fontos lenne.

„Mindig attól függ, hogy ki milyen függőséggel érkezik. Jelen pillanatban a munkacélú kizsákmányoltjaink pszichésen teljesen meg vannak zuhanva, mindegyik gyógyszert szed, pszichiátriára jár. Még az sincs a fejében, hogy kiszökjön, mert hova szökik, azt hallja egyfolytában, hogy a Covid alatt úgy sem tudsz kimenni, se orvos nincs, se semmi sincs, még az a kicsi remény, ami volt nekik, azt is elvette a Covid, én úgy érzem.” (5. interjúalany)

„Itthonról akkor is kaptunk áldozatot, akkor nyitottuk egyébként 2020-ban a budapesti védett házunkat. Kevésbé lehetett őket elérni, inkább fölmentek a rosszlanyok.hu-ra és valamilyen albérletekben variálták a bizniszt.” (6. interjúalany)

„Így nehezen tartják meg a munkahelyüket, nem is az a nehéz benne, hogy találjon munkahelyet, hanem az, hogy megtartsa. Nem kitartóak, életkor függő is, hogyha fiatalabbak, jön egy szerelem, akkor már nem olyan érdekes az, hogy legyen a munka, akkor inkább azzal foglalják el magukat. Szóval, hogy inkább ilyesmi szokott a probléma lenni, hogy így elviszi őket valami.” (6. interjúalany)

„Mennél szorosabb a bizalmi kapcsolat velük, annál több egyéb információ derül ki, családi, válási stb. Arra mindig számítunk, ahogy az idő telik, úgy egyre több dolog fog kiderülni. Volt olyan, aki annyira nem volt beilleszthető, hogy állandóan verekedett meg konfliktusba. Akkor pedagógiai céllal mondtuk, hogy menjen át egy hajléktalanszállóra és nézze meg, hogy ott milyen. Volt olyan, akinek ez segített, abból jött vissza és akkor jobban alkalmazkodott, de van olyan, akivel egyszerűen nem lehet, mert annyira rossz állapotban van, hogy nem tudod integrálni.” (6. interjúalany)

A szociális munkások igyekeznek az áldozatokkal mielőbb eljutni a rendőrségre, hogy feljelentést tegyenek az elkövetőikkel szemben, hiszen munkájuk egyik fő célja, hogy az áldozat sérelmére megvalósított cselekményekért az elkövető büntetést kapjon.

„Ez egy opció, egy lehetőség, erről beszélünk velük. Motiváljuk őket azzal is, hogy akkor pénzhez is juthat, de igazából azért ez nem egy »minden áron« cél. De ha ők rendben vannak, rákerülnek erre az útra és együttműködnek, biztonságban érzik magukat, akkor megteszik, mert miért ne. Általában akkor nem szokták megtenni, hogyha ott vannak teljesen egyedül, és semmi garancia nincsen arra, hogy utána mi lesz velük. Aztán megkeresik őket a rokonok, ismerősök, és ugyanabban a környezetben maradnak, így akkor kevésbé fogja megtenni a feljelentést, mert ki tudja, mi lesz vele.” (6. interjúalany)

A szociális munkások kiegészése, nehézségei mellett egy rendőrrel készített interjú adott további információt a munkájuk nehézségeiről, hiszen az egyik legnehezebben nyomozható bűncselekmény az emberkereskedelem és a kényszermunka.

„A széles körű szakismeret mellett mind emberi kompetenciákat, mind komplex szaktudást igényel. Az egyik legnehezebben nyomozható cselekménynek tartom és igen, az összefonódások a kapcsolatrendszerek. Az elkövetői körben és azt szoktuk látni, hogy rokoni, baráti, szűk közösségi. Na most a rokoni elkövetésnél, ha azt a nagyon egyszerű példát hozom, hogy nem köteles önmagára vagy közvetlen hozzátartozójára terhelő vallomást tenni... Ha belegondolunk, ez már kizárja azt, hogy vallomást kapjak a rokonoktól. Vagy amiről rengeteget szoktunk beszélni, hogy az áldozat nem tudja, nem akarja elmondani a történetét, és millió oka van, hogy miért. Ennek nem feltétlenül a vele szemben ülő rendőr személye az oka, emellett még legalább 28 más indokot fel tudnék sorolni, amiért az áldozat nem beszél, vagy nem az igazat mondja.” (8. interjúalany)

A jogalkalmazói tapasztalatokról

Az OKRI-ban 2023 első félévében két kerekasztal-beszélgetést szerveztünk az emberkereskedelem és kényszermunka bűncselekményével kapcsolatban: egyet ügyészek, egyet rendőrök részvételével. Összesen 50 fő vett részt a két rendezvényen a két hivatásrendből, az ország összes vármegyéjéből. (WINDT, 2023)

2023. május 23-án a vármegyei főügyészségek és fellebbviteli főügyészségek azon kollégáival beszélgettünk, akik az emberkereskedelmes ügyekre rálátással bírnak, vagy az emberkereskedelemre specializált ügyészi hálózat kijelölt tagjai. Ezt követte 2023. június 27-én a rendőrség emberkereskedelem szakvonal-vezetőivel folytatott ugyanilyen szakmai beszélgetés. A témák ugyanazok voltak, de a megközelítés és a válaszok eltérő.

A fókuszcsoportos beszélgetéseken részt vevő jogalkalmazók többsége azt emelte ki, hogy az emberkereskedelem és a kényszermunka bűncselekmények megvalósulásában nem érzékelt változást. A bűnüldözés nem szünetelt a járványhullámokban, ugyanakkor az állomány leterheltsége az újabb feladatok miatt jelentősen nőtt.

„Azt tapasztaltam egyébként ezen bűncselekmény-típust illetően, hogy a Covid az elkövetési magatartásban számottevő vagy érzékelhető változást nem hozott.”

„A bűncselekmények számára nem hatott a Covid, ezzel szemben a szexuális bűncselekményekre igen. Amikor 2020 márciusában elrendelték az online oktatást, az otthon maradt kisgyerekek sérelmére hozzátartozók, tipikusan nagypapa, néha nagybácsik, nevelőapa követték el a szexuális bűncselekményeket.”

Ugyanakkor az eljárást illetően már lehetett tapasztalni bizonyos változást, de ez nem volt bűncselekmény-specifikus a pandémia időszak alatt.

„Kicsit akadozott a rendőrség felderítése és a vizsgálati szak is. Új eljárási formákat kellett találni, hogyan lehet a tanúkat meghallgatni a Covid-időszakban, de én azt nem tapasztaltam, hogy erre a bűncselekmény-típusra ez különösebb változást jelentett volna.”

A világjárvány országonként, de azon belül is területi különbségeket mutatott, ez igaz az emberkereskedelemre is. A különböző megyékből érkező jogalkalmazók tapasztalatai emiatt árnyaltabbak voltak.

„Bezártak a bordélyházak Nyugat-Európában a Covid miatt, komplett bordélyházak dolgozói költöztek haza és a lányokat nem eresztették szélnek, hanem bejelentették a gyanúsított lakcímére. Na most, amikor hat lány él egy családi házban a stricivel együtt, akkor ők nem fogják segíteni a nyomozást. Ugyanakkor sértettként azok jöhetnek számításba, akik nem kerültek be a családi házba, és ők viszont tettek vallomásokat. [...] Vissza akartak menni a lányok, de nem lehetett, az utcai prostitúció nem működött, de az eszkort mehetett, így futárszolgálatnál létesítettek fiktív munkaviszonyokat, hamis papírokkal. A sértettek futárok voltak Németországban, de ténylegesen nem futárként dolgoztak, hanem eszkortba jártak.”

Fontos eljárási kérdés, hogy az új Be. bevezette a távmeghallgatást és a telekommunikációs eszköz útján történő meghallgatást, ez lehetővé tette, hogy Skype-on és Viber-en is meg lehetett meghallgatni a sértetteket.

„Ez olyan jól átment a gyakorlatba, hogy a törvényszék a sértetteket emberkereskedelmi ügyekben egyáltalán nem idézi be abba a tárgyalóterembe, ahol a vádlott tartózkodik, a bíróság másik épületében csak távmeghallgatás történik. Tehát soha nem is találkozik fizikailag a vádlott és a sértett, és ez nagyon jól működik így.”

Ahogy a vírus és a fertőzöttség, a rendőri állomány területileg szintén egyenlőtlenül oszlott meg, a fővárosban kevés rendőr volt, és például a kijárási korlátozást a bűnügyi állományon belül is ellenőrizniük kellett. Amíg az emberkereskedelmi ügyek kicsit háttérbe szorultak, a rendezvényen részt vevő ügyészek tapasztalatai alapján a kábítószeres cselekményekkel kapcsolatban „nem volt megállás”.

„A Covid mindent leállított és igazából a közvetlen következménye az, hogy most [2023. májusban] küzdünk, mert ahol három évig lehetett hosszabbítani, azok az ügyek most pörögnek ki.”

Egyes megyékben megjelentek az úgynevezett „telkes partik”.

Viszonylag távol eső, „H” helyrajzi számon lévő területeken, ahol senki nem jár, nem hogy a nyomozó hatóság, elindult egy ún. „telkes parti” folyamat. A lányokat, akiket korábban Svájcba, Németországba, Hollandiába utaztattak, ezekben az időszakokban mentek a telkekre. Előfordult, hogy ezekkel a lányokkal Magyarországon kiemelt belváros ingatlanokat kibérelgettek és ott ment a prostitúciós tevékenység. Volt a Facebookon egy kóddal elérhető olyan zárt csoport, ahol ezeket szervezték, ott együtt voltak a lányok is, meg a stricik is, ott lehetett munkát vállalni, stricit váltani. Utána ezek csökkentek: ahogy megnyíltak a határok, most megint mehetnek ezek a lányok ki.”

„Én úgy láttam, hogy valahol egy kicsi időkiesés van az elkövetési időszakban, ami pont a Covidnak a kezdeti, illetve a Covid-intézkedések nagyon drasztikus megjelenésére tehető, mert a rendőri állomány munkájának nagyon nagy részét nem a valódi jogszabályokban meghatározott feladat ellátása tette ki, hanem a Covidal összefüggő rendeleteknek, szabályoknak a betartatása. Innentől kezdve én azt gondolom, hogy azokból az ügyekből, ahol a szabálysértéstől lehetne elindulni – koldulás, egészségügyi szabálysértés, közlekedési szabálysértések – egyszerűen kimaradtak, mert nem volt, aki ezeket felderítse.”

A 2020-ban, különösen az első hullámban megvalósított emberkereskedelmi ügyek száma nem túl magas, a nyomozások is sokkal lassabban haladtak.

„A Covid-helyzet kapcsán minden lelassult, és ez mind a nemzetközi együttműködésre, mind a nemzetközi jogsegéllyel kapcsolatos ügyintézésre is rányomta a bélyegét. A járvány azon időszakában, amíg gyakorlatilag teljes volt az elzárás, illetőleg az utcára sem nagyon lehetett kimenni, volt egy olyan igény a külföldi hatóságok részéről, hogy lehetőség szerint egyáltalán ne menjen jogsegélykérelem nekik, de ha megy is, akkor az ne irányuljon olyan eljárási cselekményre, ami azzal jár, hogy a hatóságnak közvetlen kontaktusba kelljen kerülni emberekkel, ne irányuljon tanúkutatásra, ne irányuljon kihallgatásra, és az emberkereskedelemben azért eléggé gyakran

külföldre vezetnek a szálak, a cselekmény teljes feltárásához külföldön kell ilyen jellegű cselekményeket elvégezni, nyilván ez lelassította ezeknek az elvégzését is.”

Az eljárások elhúzódásával kapcsolatban nem csak a rendőri munka átalakulását kell kiemelni, jó indokul szolgált például a vádlottaknak az időhúzásra is.

„A vádlottak és a szemfüles védőik rájöttek arra, hogy a Covid nyújtotta lehetőségeket az eljárás elhúzására fel lehet használni, tehát vagy ők jelentkeznek be mint Covid-fertőzöttek, vagy pedig kontaktszemély, és ha mondjuk, van 5-6 vádlott, akkor mindig ki volt osztva, hogy aktuálisan ki a kontakt és megfertőződött újra, a Covidnak hatása ennyiben kimutatható a büntetőeljárások elhúzódására.”

Összegzés

A szociális munkások és a jogalkalmazók teljesen más aspektusból találkoztak a pandémia következményeivel; ezért a megközelítésük, rálátásuk is eltérő. Életünkre, életvitelünkre, szokásainkra érezhetően hatott a pandémia 2020–2022. közötti időszaka. Nincs ez másképp az az emberkereskedelem jelenségével sem, azonban annak komplexitása miatt egyes típusaira eltérő hatást gyakorolt: a szexuális kizsákmányolásra rendkívül mértékben, az egyes kizsákmányolási formák együttes jelenlétével. A munkacélú kizsákmányolás inkább a világjárvány megszűnését követően került előtérbe. Az egyes hullámok közül az elsőnek volt sokkoló hatása, újszerűsége miatt ez volt leginkább meghatározó, az azt követők esetében már adaptálták és alkalmazták is az újabb módszereket az elkövetők. A rendőrség járványügyi tevékenysége miatt a felderítési, vizsgálati és büntetőeljárás feladatok a háttérbe szorultak, különösen az első hullámban kevés „új” ügyre derült fény.

Az online lehetőségek, a Skype-beszélgetések mind a segítői oldalon, mind a büntetőeljárásban szerepet kaptak a pandémia idején, azonban eltérő eredménnyel: amíg a segítők számára az online kapcsolat a bizalom kiépítésében nem jelentett segítséget, a meghallgatások során a jogalkalmazóknak igen, amelyet egyes megyékben azóta is alkalmaznak jó gyakorlatként.

A szociális munkások tapasztalatai alapján az áldozatok segítését, felépülését, reintegrációját egy holisztikus megközelítésű, a traumákra jobban reagáló, azok specialitásának megfelelően sokszínű megoldást kínáló központok biztosíthatnák, a kliensek utánkövetésével együtt. Ennek fájó hiányára különösen rámutatott a pandémia időszaka. Az áldozatokkal foglalkozó szakemberek és a jogalkalmazók számára a kiegészítő megelőzése, a szélmalomharc-érzéssel való jobb megküzdési stratégiák kialakítása rendkívül fontosnak tűnik. Előremutató lenne továbbá az emberkereskedelem-jelenség komplexitására jobban reagáló jogalkalmazói és áldozatsegítő – igazságügyi és szociális – kooperáció.

Felhasznált irodalom

CABRAS, F. – INGRASCI, O. (2022): Female Migrant Street Prostitution During COVID-19 In Milan. A Qualitative Study On How Sex Workers Coped With The Challenges Of The Pandemic. *Sociologica*, 16(1), 95–122. <https://doi.org/10.6092/issn.1971-8853/13344>

GARCÍA-VÁZQUEZ, O. – MENESES-FALCÓN, C. (2023): Providing Services to Women in Situations of Prostitution and Human Trafficking during the COVID-19 Pandemic in Spain, Italy, and Portugal. *Anti-Trafficking Review*, 21, Special Issue, 141–144. <https://doi.org/10.14197/atr.201223219>

HERKE Cs. – SÁNDOR B. (2020): A nyomozás egyes problémái az új koronavírus miatti veszélyhelyzet idején. *Rendőrségi Tanulmányok*, 3. évf., 2. szám, 5–22.

https://epa.oszk.hu/04000/04093/00011/pdf/EPA04093_rendorsegi_tanulmanyok_2020_2_005-022.pdf

MCINTOSH-BUDAI A. – KERÉNYI A. (2023): A Covid-19 világjárvány néhány gazdasági, társadalmi és környezeti következménye földrajzos szemmel. *Földrajzi Közlemények*, 147. évf., 1. szám, 1–23. <https://ojs.mtak.hu/index.php/fk/article/view/9293/9668>

MURPHY, M. (2023): Key Stakeholder Perspectives on the Potential Impact of COVID-19 on Human Trafficking for the Purpose of Labour Exploitation. *Anti-Trafficking Review*, 21, Special Issue, 105–120. <https://doi.org/10.14197/atr.201223217>

NAGY I. (2022): A szervezett bűnözői csoportok vagyonelejtési technikái a Covid–19-világjárvány előtt és alatt. *Magyar Rendészet*, 22. évf., 2. szám, 93–106. <https://doi.org/10.32577/mr.2022.2.6>

SCHWARZ, C. – BRITTON, H. – NAY, E. – HOLLAND, Ch. (2023): ‘Now More Than Ever, Survivors Need Us’: Essential labouring and increased precarity during COVID-19. *Anti-Trafficking Review*, 21, Special Issue, 121–139. <https://doi.org/10.14197/atr.201223218>

UNOCD (2021): *The effects of the COVID-19 pandemic on trafficking in persons and responses to the challenges*. United Nations Office On Drugs And Crime. https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2021/The_effects_of_the_COVID-19_pandemic_on_trafficking_in_persons.pdf

UNODC (2023): *Global Report on Trafficking in Persons 2022*. United Nations Office on Drugs and Crime. <https://doi.org/10.18356/9789210023351>

UZZOLI A. – KOVÁCS S. Zs. – PÁGER B. – SZABÓ T. (2021): A hazai COVID–19 járványhullámok területi különbségei. *Területi Statisztika*, 61. évf., 3. szám, 291–319. <https://doi.org/10.15196/TS610302>

WINDT Sz. (2023): „Az Ügyésznek is szemfülesnek kell lennie”. Beszámoló két emberkereskedelemmel foglalkozó OKRI-s rendezvényről. *Ügyészégi Szemle*, 8. évf., 2. szám, 41–44. <https://ugyeszsegiszemle.hu/ujsag/2023-02/42>